बुद्धिधृतीत्रैविध्येनव्याख्यातुमाह बुद्धेरिति तत्रबुद्धिविशिष्टश्चिदाभासःकर्ताज्ञानंचप्रागुक्तं अत्रतुकेवलाबुद्धिर्वृत्तिमतीतदीयवृत्त्यंतरोपलक्षणार्थंतद्वृत्तिविशेषोधृतिश्चत्रैविध्येनकथ्यतइत्यर्थः ॥ २९ ॥
प्रवृत्तिनिवृत्तीशास्त्रविहितप्रतिषिद्धविषयेयजेतस्वर्गकामःनसुरांपिबेदित्यादिरूपे कार्यकृतिसाध्यंस्वर्गादि अकार्यंनित्यसिद्धं तेननित्यानित्यवस्तुनीउक्ते भयाभयेकार्याकार्यनिमित्ते बंधंमोक्षंचयावेत्ति
ययावेत्तीतिपूर्ववत्करणेकर्तृत्वोपचारः बुद्धिःसापार्थसात्विकी ॥ ३० ॥ अयथावत्संदेहास्पदत्वेन स्पष्टमन्यत् ॥ ३१ ॥ अधर्ममिति विपरीतग्राहिणीबुद्धिस्तामसीत्यर्थः ॥ ३२ ॥ ययाधृत्याअव्यभि
चारिण्यासमाध्यनुगतयामनःप्राणेंद्रियाणांक्रियाश्चेष्टाःसंकल्पश्वासप्रश्वासौशब्दादिग्रहणंचयोगेनचित्तवृत्तिनिरोधेनऐकाग्र्येणवासंयत्तास्तास्तथैवनिरोधावस्थायामैकाग्र्यावस्थायांवाधारयतेचिरमवस्था
पयतिसाधृतिःपार्थसात्विकी ॥ ३३ ॥ ययाधृत्याधर्मादीन्धारयतेऽनुरोध्यतयानिश्चिनोति प्रसंगेनधर्मादेःसंबंधेनफलाकांक्षीचभवतिपुरुषःधृतिःसापार्थराजसी ॥ ३४ ॥ स्वप्नंनिद्रां भयंत्रासं शोकंप्रसि
द्धं विषादंविषण्णतां मदंअशास्त्रीयविषयसेवयाचित्तस्यविवशत्वं एतान्नविमुंचतिधारयत्येवययाधृत्यासाधृतिःपार्थतामसी ॥ ३५ ॥ गुणभेदेनक्रियाणांकारकाणांचत्रैविध्यमुक्तंतत्फलस्यसुखस्यत्रैवि

बुद्धेर्भेदंधृतेश्चैवगुणतस्त्रिविधंशृणु॥ प्रोच्यमानमशेषेणपृथक्त्वेनधनंजय॥ २९॥ प्रवृत्तिंचनिवृत्तिंचकार्याकार्येभयाभये॥ बंधंमोक्षंचयावेत्तिबुद्धिःसापा
र्थसात्विकी॥ ३०॥ ययाधर्ममधर्मंचकार्यंचाकार्यमेवच॥ अयथावत्प्रजानातिबुद्धिःसापार्थराजसी॥ ३१॥ अधर्मंधर्ममितियामन्यतेतमसावृता॥ सर्वा
र्थान्विपरीतांश्चबुद्धिःसापार्थतामसी॥ ३२॥ धृत्याययाधारयतेमनःप्राणेंद्रियक्रियाः॥ योगेनाव्यभिचारिण्याधृतिःसापार्थसात्विकी॥ ३३॥ ययातुधर्म
कामार्थान्धृत्याधारयतेर्जुन॥ प्रसंगेनफलाकांक्षीधृतिःसापार्थराजसी॥ ३४॥ ययास्वप्नंभयंशोकंविषादंमदमेवच॥ नविमुंचतिदुर्मेधाधृतिःसापार्थताम
सी॥ ३५॥ सुखंत्विदानींत्रिविधंशृणुमेभरतर्षभ॥ अभ्यासाद्रमतेयत्रदुःखांतंचनिगच्छति॥ ३६॥ यत्तदग्रेविषमिवपरिणामेऽमृतोपमं॥ तत्सुखंसात्विकं
प्रोक्तमात्मबुद्धिप्रसादजं॥ ३७॥ विषयेंद्रियसंयोगाद्यत्तदग्रेऽमृतोपमं॥ परिणामेविषमिवतत्सुखंराजसंस्मृतं॥ ३८॥ यदग्रेचानुबंधेचसुखंमोहनमात्मनः॥
निद्रालस्यप्रमादोत्थंतत्तामसमुदाहृतं॥ ३९॥

ध्यमाह सुखंत्वित्यादिना अभ्यासात्पौनःपुन्येनसेवनात् यत्रसात्त्विकेराजसेतामसेवासुखेरमतेरतिंप्राप्नोति ययारत्यादुःखस्यपुत्रशोकादेरपिअंतंअवसानंनिगच्छतिनिश्चयेनप्राप्नोति तत्सुखंत्रिविधंशृणु य
दात्वयमप्यर्थःसात्विकसुखस्यैवलक्षणार्थःतदायत्रसमाधिसुखेअभ्यासाद्रमतेनतुविषयसुखइवरागात् दुःखांतंमोक्षंचनिगच्छतीत्यर्थः ॥ ३६ ॥ यत्तत्प्रसिद्धंसर्वप्राणिप्रेमास्पदं अग्रेसमारंभकालेमनःप्राणें
द्रियस्पंदनिरोधेनयज्ञेसंज्ञप्यमानस्यपशोरिवजायमानं विषमिवातितीव्रवेदनाकरं परिणामेसात्विक्याधृत्यानिरुद्धासुमनआदिक्रियासु अमृतोपमंअत्याल्हादकरं आत्मनःस्वस्यैवबुद्धेःप्रसादोनैर्मल्यंरजस्त
मोमलराहित्यं तस्मादाविर्भूतंनतुविषयसंगजंनिद्रालस्यादिजंवातत्सुखंसात्विकंप्रोक्तं ॥ ३७ ॥ राजसंसुखमाह विषयेति अग्रेभोगकाले परिणामेविषमिववियोगकाले इहामुत्रचदुःखप्रदत्वात् ॥ ३८ ॥
अग्रेआरंभे अनुबंधेपरिणामे मोहनंमोहकरं आत्मनोबुद्धेः यतोनिद्रादिजं ॥ ३९ ॥

Digitized by Google